

BORGARTING LAGMANNSRETT

KJENNELSE

Avsagt: 12.09.2016 i Borgarting lagmannsrett,

Sak nr.: 14-197809AST-BORG/01

Dommer: Lagdommer Per Racin Fosmark

Tiltalt	Transocean Inc.	Advokat Erling Olav Lyngtveit Advokat Hanne Kristin Skaarberg Holen
Tiltalt	Transocean Offshore Deepwater Drilling Inc.	Advokat Erling Olav Lyngtveit Advokat Hanne Kristin Skaarberg Holen
Tiltalt	A	Advokat Erik Keiserud
Tiltalt	B	Advokat Berit Reiss- Andersen
Påtalemyndighet	Økokrim	Førstestatsadvokat Elisabeth Harbo-Lervik

Den 12. september 2016 ble det med hjemmel i straffeprosessloven § 54 holdt rettsmøte i Borgarting lagmannsrett.

Saken gjelder tiltaltes krav på erstatning for utgifter til forsvar etter frifinnende dom i den såkalte Transocean-saken, jf. straffeprosessloven § 438. Et spørsmål er om betaling til forsvarer kan erstattes med et høyere beløp enn den offentlige salærsats under henvisning til EMK artikkel 6 og kravene til rettferdig rettergang. I tillegg er det blant annet spørsmål om i hvilken grad salær til skatteadvokater, som har bistått forsvarerne, kan erstattes når skatteadvokatene også har vært engasjert i de sivile skattesakene, som til dels har gått parallelt. Saken reiser også spørsmål om i hvilken grad og med hvilke beløp man kan få erstattet utlegg og utgifter til vitner.

Sakens bakgrunn:

Etter å ha etterforsket saken fra 2005 satte Økokrim statsadvokatembeter ved tiltalebeslutning av 20. juni 2011 B, født 11. januar 1950, og A, født 10. juni 1956, under tiltale for overtredelse av ligningsloven § 12-1 nr. 1 bokstav a) og nr. 2 og § 12-2 nr. 1 og nr. 2.

Samme dag, den 20. juni 2011, ble Transocean Inc. og Transocean Offshore Deepwater Drilling Inc. satt under tiltale for overtredelse av straffeloven (1902) § 48 a, jf. b, og ligningsloven § 12-1 nr. 1 bokstav a) og nr. 2 og § 12-2 nr. 1 og nr. 2. Ny tiltalebeslutning av 13. mai 2013 trådte i stedet for denne tiltalebeslutningen.

Ved tiltalebeslutning av 13. oktober 2011 ble C, født 8. april 1948, satt under tiltale for overtredelse av ligningsloven § 12-1 nr. 1 bokstav a) og nr. 2 og § 12-2 nr. 1 og nr. 2.

Det ble tatt forbehold om å nedlegge påstand om erstatning, jf. straffeprosessloven § 3 og kapittel 29.

For tingretten var det noe forenklet tale om fem straffbare forhold: Polar Pioneer-, utbytte-, konsernbidrags-, Arcade- og regnskapsforholdet. Saken ble behandlet i Oslo tingrett i perioden 5. desember 2012 til 18. september 2013, i alt 94 rettsdager.

Oslo tingrett avsa 2. juli 2014 dom med slik slutning:

1. C, født 8. april 1948, frifinnes.
2. Staten ved Finansdepartementet dømmes til innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse å erstatte C sine sakskostnader med 13 995 862 – trettenmillionernihundreogtittifemtusenåttehundreogsekstito – kroner.
3. **Transocean Inc (TINC)** frifinnes.

4. Staten ved Finansdepartementet dømmes til innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse å erstatte Transocean Inc sine sakskostnader med 4 462 100 – firemillionerfirehundreogsekstiotusenettthundre – kroner.
5. **Transocean Offshore Deepwater Drilling Inc (TODDI)** frifinnes.
6. Staten ved Finansdepartementet dømmes til innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse å erstatte Transocean Deepwater Drilling Inc sine sakskostnader med 11 823 645 – ellevemillioneråttehundreogtjuetretusensekshundreogførtifem – kroner.
7. **B**, født 11. januar 1950, frifinnes.
8. Staten ved Finansdepartementet dømmes til innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse å erstatte B sine sakskostnader med 2 099 472 – tomillionerogtittitusenfirehundreogsyttito – kroner.
9. **A**, født 10. juni 1956, frifinnes.
10. Staten ved Finansdepartementet dømmes til innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse å erstatte A sine sakskostnader med 8 671 938 – åttmillionersekshundreogsyttientusennihundreogtrettiåtte – kroner og 10 – øre.
11. **Arcade Drilling AS** frifinnes.

I tingretten ble følgende samtlige parter frifunnet på alle tiltalepunkter.

Økokrim anket 14. juli 2014 dommen til Borgarting lagmannsrett. Anken gjaldt bevisvurdering og rettsanvendelse under tiltalene post I (Polar Pioneer-forholdet) og IV (utbytteforholdet) for B, A, Transocean Inc. og Transocean Offshore Deepwater Drilling Inc. Den gjaldt videre bevisvurdering og rettsanvendelse under tiltalen post V (regnskapsforholdet) for Transocean Inc. og Transocean Offshore Deepwater Drilling Inc. Påtalemyndigheten anket ikke frifinnelsen av C.

Påtalemyndighetens skyldanke ble henvist til ankebehandling ved lagmannsrettens beslutning av 11. februar 2015. Ankesaken ble berammet til tidsrommet 5. januar - 10. juni 2016.

Den 21. desember 2015 fremsatte forsvarerne inhabilitetsinnsigelse mot hovedaktor, førstestatsadvokat Morten Eriksen. Etter anmodning fra Økokrim ble ankesaken utsatt med én uke til 12. januar 2016.

Ved brev av 5. januar 2016 fra Økokrim v/ førstestatsadvokat Elisabeth Harbo-Lervik ble det opplyst Økokrimsjefen hadde besluttet at førstestatsadvokat Morten Eriksen ikke skulle delta i aktoratet i ankesaken. Dette nødvendiggjorde etter begjæring fra Økokrim en ytterligere utsettelse med oppstart av ankesaken, og Økokrim foreslo oppstart i uke 9. Samtidig ble det opplyst at anken vedrørende utbytteforholdet ble trukket, og at anførselen

om at ligningsloven § 12-1 også kan anvendes når det ikke foreligger skatteplikt, ble frafalt. Det ble avholdt et saksforberedende møte 7. januar 2016.

Ved brev av 13. januar 2016 fra Økokrimsjef Trond Eirik Schea til lagmannsretten med kopi til forsvarerne ble anken over tingrettens frifinnende dom trukket i sin helhet, jf. straffeprosessloven § 341. Økokrim antok at lagmannsretten ville avsi frifinnende dom uten ankeforhandling, jf. straffeprosessloven § 322 tredje ledd. Bestemmelsen gjelder den situasjon at det foreligger en bevisanke, og påtalemyndigheten deretter ønsker å frafalle saken, jf. Bjerke, Keiserud og Sæther, *Straffeprosessloven Kommentarutgave*, 4. utgave (2011) del II side 1153. Lagmannsretten antok at bestemmelsen også gjelder i et tilfelle hvor påtalemyndigheten trekker sin bevisanke etter tingrettens frifinnende dom. Lagmannsretten fant at vilkårene for å avsi frifinnelsesdom var til stede.

Den 14. januar 2016 avsa de tre fagdommerne enstemmig dom med slik slutning:

1. B, født 11. januar 1950, frifinnes.
2. A, født 10. juni 1956, frifinnes.
3. Transocean Inc. frifinnes.
4. Transocean Offshore Deepwater Drilling Inc. frifinnes.

B, A, Transocean Inc. (TINC) og Transocean Offshore Deepwater Drilling Inc. (TODDI) fremsatte henholdsvis 1. og 2. februar 2016 krav om erstatning for utgifter til forsvar etter frifinnelse, jf. straffeprosessloven § 438. Det ble tatt forbehold om nærmere utdyping av kravene. A fremsatte også 28. januar 2016 krav på erstatning for utgifter til sakkyndige vitner.

Erstatningskravene ble nærmere spesifisert i brev av henholdsvis 1. april 2016 (A), 11. april (B) og 11. mai (TINC/TODDI).

Påtalemyndigheten har fått anledning til å uttale seg, jf. straffeprosessloven § 441 siste punktum, og har delvis tatt til motmæle mot kravene. I brev av 11. mai 2016 kommenterte Økokrim kravene fra B og A, og i brev av 31. mai 2016 kravene fra TINC/TODDI. Forsvarerne til B og A kommenterte Økokrims tilsvare i brev av 3. juni 2016, som Økokrim besvarte 8. juni. I tillegg har forsvarerne til TINC og TODDI kommentert Økokrims tilsvare av 31. mai i brev av 2. juli 2016.

A har i korte trekk anført:

For å kunne ivareta sine interesser i saken, var det tvingende nødvendig for ham å engasjere advokater med særlig kompetanse innen økonomiske straffesaker og innen skatterett. Utgiftene til disse skal erstattes i sin helhet etter hovedregelen i straffeprosessloven § 438 første ledd første punktum. Dersom kravet ikke fører frem, tas

det generelt forbehold om å fremme krav mot staten basert på alminnelige erstatningsregler.

Økokrim har en særlig kompetanse i omfattende saker som reiser kompliserte og prinsipielle spørsmål. Økokrim ble i tillegg bistått av Skatt Vest, Skattedirektoratet, Regjeringsadvokaten og privatpraktiserende advokater med særlig kompetanse i skatterett. Dersom ikke A hadde engasjert tilsvarende kompetanse, men hadde vært tvunget til å engasjere forsvarere til offentlig salærsats, ville det vært et betydelig misforhold mellom partenes mulighet til å fremlegge sin argumentasjon og anførsler for retten.

Det kan ikke ha vært tilsiktet fra lovgivers side at "nødvendige utgifter" skal være begrenset til den offentlige salærsatsen i en sak som Transocean-saken. Det kan ikke ha vært lovgivers mening at Økokrim fritt kan engasjere ekstern faglig bistand uten økonomiske begrensninger, herunder privatpraktiserende advokater, mens de som er frifunnet, og som i utgangspunktet har krav på å få dekket sine saksomkostninger, bare får dekket en begrenset andel av de utgifter som har vært nødvendige for å ivareta sitt forsvar. forsvaret.

Bestemmelsen i straffeprosessloven § 438 første ledd andre punktum har stått uendret siden loven ble vedtatt i 1981 og er ikke nærmere omtalt i forarbeidene.

På tilsvarende måte som etter svensk rett, jf. dom av 11. mars 2015 av Högsta domstolen, bør derfor straffeprosessloven § 438 fortolkes til også å omfatte salærutgifter til privat oppnevnte forsvarere dersom det unntaksvis har vært nødvendig å engasjere advokater til en høyere salærsats enn den offentlige salærsatsen. Uansett vil dette måtte kunne utledes av EMKs krav til "equality of rights". Det følger av menneskerettsloven § 2 at EMK skal gjelde som norsk lov, og ved motstrid skal EMK gå foran.

As krav utgjør salærkostnader og kostnader til å fremme erstatningskravet. Det er gjort fradrag for de beløp som er tilkjent av tingretten. Prinsipalt kreves faktiske salærutgifter dekket for alle som har bistått A, dvs. 15 677 787 kroner. Subsidiært kreves i alle fall de faktiske utgiftene til advokat Jan B. Jansen i advokatfirmaet BAHR dekket, 3 681 438 kroner, og den offentlige salærsatsen for de øvrige. Atter subsidiært kreves påløpte timer dekket til den offentlige salærsats for alle som har bistått A på forsvarersiden, dvs. 6 249 754 kroner. I tillegg kommer øvrige utgifter og utlegg til advokatfirmaene Hjort og BAHR, til sammen 167 471,62 kroner. Salærkravet er nærmere spesifisert som i tabellen nedenfor. I tillegg har det påløpt ytterligere noe tid med å fremme innværende erstatningskrav.

Tidsrom og hvor salæret er påløpt, herunder andel utgifter	Antall timer	Faktiske utgifter NOK	Offentlig salærsats NOK
½ av salær påløpt frem til 22. februar 2010	1263,39	2 530 857,00	1 257 073,05

½ av salær i generell undersak påløpt i Hjort fra 22. februar 2010 til september 2013	1120,74	2 465 912,50	1 115 136,30
½ av salær påløpt i Hjort fra september 2013 til tingrettens dom	100,37	248 618,00	99 868,15
Salær påløpt i Hjort i Polar Pioneer-forholdet fra 22. februar 2010 til 1. februar 2013	852,00	1 972 999,00	847 740,00
Salær påløpt i Hjort i utbytteforholdet fra 23. februar 2010 til 28. oktober 2015	1129,25	2 639 100,00	1 123 603,75
Salær påløpt i Hjort i ankesaken	835,55	1 954 575,00	831 322,50
Salær Jan B. Jansen til og med Oslo tingretts dom av 2. juli 2014	770,16	3 157 683,33	766 309,20
Salær Jan B. Jansen i ankesaken	127,75	523 755,00	127 111,25
Salærutgifter i forbindelse med kravet om sakskostnader	67	142 887,50	66 665,00
Total	6266,16	15 636 387,33	6 234 829,20

Tidsbruken i Ernst & Young AS har vært betydelig, og den har i det alt vesentlig vært av en art som må betegnes som forsvarerarbeid. Advokat Keiserud har benyttet seg av kompetansen hos Ernst & Young AS ved vurderingen av de skatterettslige spørsmålene som de ulike saksforhold gjaldt. Dette samarbeidet er omtalt i Rt. 2012 side 1601, som gjaldt Økokrims beslagsadgang og advokatprivilegiets rekkevidde. Tid medgått for Ernst & Young AS' administrasjon og ledelse, nasjonalt og internasjonalt, kan ikke anses om forsvarerarbeid og kreves ikke erstattet. Det totale kravet som kreves dekket, utgjør 1 692 timer á 1 400 kroner, totalt 2 368 800 kroner.

Oppsummering

Når det gjelder det salær som kreves erstattet i tilknytning til Polar Pioneer-forholdet og utbytteforholdet, samt arbeid med erstatningskravet, utgjør dette totalt 6 281 timer. De faktiske utgiftene utgjør 15 677 787 kroner eks. mva. Dersom man legger den offentlige salærsatsen til grunn, utgjør beløpet 6 249 754 kroner. I tillegg kreves utlegg erstattet med 167 471 kroner eks. mva. Endelig kreves erstattet Ernst & Young AS' utgifter i form av egen tidsbruk. Dette utgjør totalt 2 368 800 kroner.

B har i korte trekk anført:

På samme måte som for A har B hatt behov for forsvarere med særlig kompetanse innenfor økonomiske straffesaker og den type rettslige problemstillinger slike saker regelmessig reiser. Prinsipielt kreves erstatning for de faktiske forsvarerutgifter, subsidiært for forsvarerutgifter etter offentlig sats. Når det gjelder den rettslige argumentasjon for det

prinsipale krav, vises det til As anførsler, som B slutter seg til. I likhet med A er forsvarerutgiftene for B løpende betalt av Ernst & Young AS.

Bs krav utgjør utgifter for saken for Oslo tingrett. Det er gjort fradrag for beløp tilkjent av tingretten. I tillegg kommer arbeidet som omfatter forberedelse av ankesak, inhabilitetsinnsigelse og utarbeidelse av inneværende erstatningskrav, samt forsvarernes reise- og oppholdsutgifter.

Oppsummering

Salær totalt 3 122 timer. Faktiske utgifter utgjør 6 955 916,30 kroner, og med offentlig salærsats 3 106 390,00 kroner. Forsvarernes reise- og oppholdsutgifter utgjør totalt 123 586,22 kroner, og Bs reise og oppholdsutgifter totalt 95 307,20 kroner.

TINC/TODDI har i korte trekk anført:

TINC og TODDI har hele veien vært bistått av privatengasjerte forsvarere, hvorefter forsvarerne har gitt avkall på godtgjørelse av staten, jf. straffeprosessloven § 107 andre ledd andre punktum. Da TINC og TODDI har hatt utgifter til advokatbistand som overstiger den benefiserte timesats som tilstås offentlig oppnevnte advokater, fremmer de to selskapene krav om erstatning for faktiske meromkostninger som har vært forbundet med forsvaret. Satsbegrensningen i straffeprosessloven § 438 kan ikke anvendes i denne saken, da det vil utgjøre en krenkelse av de rettigheter som TINC og TODDI har etter EMK artikkel 6, jf. menneskerettsloven § 3, jf. § 2 nr. 1.

For det første tilsier sakens art, kompleksitet og omfang at TINC og TODDI ikke kan være henvist til å søke forsvarer innenfor de rammer som den offentlige sats setter, da det i uforsvarlig grad vil redusere klientenes mulighet til å velge kvalifisert bistand, jf. EMK artikkel 6 nr. 1 og nr. 3 bokstav c. En begrensning av statens erstatningsansvar representerer et uakseptabelt indirekte inngrep i selskapenes rett og mulighet til å velge adekvat advokatbistand.

For det andre utgjør det brudd på prinsippet om partenes likestilling ("equality of arms") at staten ved påtalemyndigheten engasjerer private aktører på forretningsvilkår samtidig som staten begrenser sitt ansvar for uberettiget straffeforfølgning til en langt lavere salærsats for tiltaltes forsvarere.

Det anføres ikke at salærbegrensningen i straffeprosessloven § 438 *generelt* er i strid med EMK artikkel 6. Forholdene i denne saken må imidlertid medføre at begrensningen må settes til side. Enten kan man tolke § 438 innskrenkende i medhold av EMK artikkel 6, eller man kan se spørsmålet om rett til full erstatning for advokatomkostninger som et spørsmål om supplerende erstatning etter straffeprosessloven § 444. Rett til uavkortet

erstatning for advokatsalær kan således forankres både i § 444 og § 438, og den erstatningsberettigede må anses å kunne velge mellom de to bestemmelsenes spor.

TINC/TODDIIs krav utgjør:

TINCs og TODDIIs erstatningskrav består av advokatsalærer med omkostninger samt omkostninger til vitner fra utlandet. Det er tale om advokatbistand i perioden fra sakens oppstart i 2005 til Borgarting lagmannsretts dom i januar 2016. Det er gjort fradrag for de krav som tingretten har avgjort i konsernbidragssaken og Arcade-saken. Det er tale om svært omfattende time- og arbeidslister som ligger til grunn for kravene.

Følgende advokatfirmaer har vært engasjert: Wiersholm, PwC, Lyngtveit & Co., Hjort, Arntzen de Besche, Thommessen. Etter en korrigert beregning er det påløpt totalt 18 795 timer. Det er fremlagt timelister. Salær utgjør 56 190 865 kroner, utlegg 9 741 515 kroner og vitneomkostninger 2 480 063 kroner. Samlet erstatningskrav utgjør 68 412 443 kroner. Kravet fremgår av tabellen nedenfor.

Advokatkontor	Timer	Salær	Utlegg	Vitneomk.	Total sum
Wiersholm	1 921	4 228 106	72 429		
PwC	5 127	14 396 288	5 252 969		
Lyngtveit & Co.	182	451 550	0		
Hjort	6 252	19 293 672	3 783 146		
Arntzen de Besche	5 107	16 997 249	613 911		
Thommessen	172	690 000	19 060		
Uteglemt Arcade-sak	34	134 000			
				2 480 063	
Delsummer	18 795	56 190 865	9 741 515	2 480 063	
Total sum					68 412 443

Økokrim har i korte trekk anført:

Generelt gjelder for samtlige salærkrav at det ikke er rettslig grunnlag for å belaste staten med advokatsalær utover den offentlige salærsats. Ordlyden i straffeprosessloven § 438 er klar. Bestemmelsen er ikke nærmere kommentert i forarbeidene, og det må legges til grunn at lovgivers oppfatning er at forholdet er uttømmende regulert i bestemmelsen. EMK artikkel 6 gir ikke grunnlag for en annen fortolkning i denne saken.

Når det gjelder *As* og *Bs* erstatningskrav, bestrides det at det etter straffeprosessloven § 438 er rettslig grunnlag for å tilkjenne erstatning til Ernst & Young AS for selskapets interne tidsbruk på straffesaken. Det er siktedes utgifter som kan kreves erstattet og ikke enhver annens utgifter.

Påtalemyndigheten har ingen bemerkninger til de fremsatte krav vedrørende reise- og oppholdsutgifter, med unntak for Bs ektefelle. Det er for øvrig vanskelig å ettergå tidsbruken i saken.

Når det gjelder *TINC*s og *TODDI*s erstatningskrav, bestrides det for det første at det er grunnlag for at staten skal erstatte utgiftene til advokatsalær til advokatfirmaet Wiersholm for perioden 2005 til 2008. Arbeidet har vært knyttet til de sivile skattesakene og ikke straffesaken, og utgiftene kan således ikke sies å ha vært nødvendige utgifter til siktedes forsvar.

Det bestrides også at det er grunnlag for at staten skal erstatte utgifter til advokatsalær til Pricewaterhouse Coopers i perioden 2006 – 2012, med forbehold om kostnader påløpt i forbindelse med advokat Hanne Skaarberg Holens tilstedeværelse på det saksforberedende møte 19. desember 2011. Arbeidet har vært knyttet til de sivile straffesakene.

Det bestrides videre at det er grunnlag for at staten skal erstatte utgiftene til advokatsalær til Lyngtveit & Co. for perioden 2008 frem til sommeren 2010.

Når det gjelder advokatsalær for Advokatfirmaet Thommessen for perioden desember 2015 til januar 2016, fremgår det at det kreves erstattet relativt store utgifter knyttet til mediehåndtering både før og etter at Økokrim trakk anken. Dette er ikke utgifter som anses "nødvendige" for siktedes forsvar.

Etter straffeprosessloven § 438 er det "siktede" som skal tilkjennes erstatning for "nødvendige utgifter" til sitt "forsvar". Det ligger i dette at det er ikke ethvert utlegg siktede har hatt som skal erstattes, kun de som har vært nødvendige for hans forsvar.

Når det gjelder utlegg påløpt hos advokatfirmaet Hjort for perioden 2010 – 2016, overskrider utgiftene til flyreise Oslo – Houston og utgifter til hotell i London langt det som ville vært innvilget en offentlig forsvarer. Utgifter til servering med 103 811 kroner kan ikke anses nødvendige. Den ordinære salærsats inkluderer utgifter til kontorhold, og slike utgifter kan ikke kreves dekket i tillegg. Det samme gjelder utlegg hos Advokatfirmaet Thommessen. Utgifter til sakkyndige vitner kan kreves dekket etter § 438, men det forutsetter at utgiftene har vært nødvendige.

Dersom retten finner at utgiftene til vitner skal erstattes siktede, er det krevet dekket utgifter for reise, opphold og forberedelse som langt overstiger det som vitnene ville fått godtgjort etter vitnegodtgjørelsesloven. Det er krevet dekket flyreiser på 1. klasse, flere timers forberedelser m.m. i tillegg til at det er krevd dekket utgifter til en som ikke har vitnet under forhandlingene.

Lagmannsrettens vurdering av erstatningskravene:

1. Behandlingsmåten og frister

Etter straffeprosessloven § 441 andre punktum kan krav om saksomkostninger bringes inn til avgjørelse ved kjennelse av "den rett som har hatt saken", dersom kravet ikke er avgjort etter første punktum. I praksis avgjøres krav om erstatning etter § 441 av rettens formann ved den enkelte avgjørelse, jf. for eksempel HR-2016-1394-F avsnitt 9.

Etter § 441 tredje punktum er det en frist på én måned for å fremsette krav om erstatning for saksomkostninger. Fristen regnes fra det tidspunkt da "det ble adgang til" å fremsette kravet, og alle de tiltalte har overholdt denne fristen. Det er i den forbindelse fullt mulig for erstatningssøkeren å begrunne kravet nærmere senere, slik det her er gjort.

2. Straffeprosessloven § 438 – EMK artikkel 6

Straffeprosessloven § 438 første ledd første punktum gir tiltalte krav på erstatning for *nødvendige* utgifter til sitt forsvar. Vurderingstemaet er om utgiftene må anses *nødvendige* for et effektivt forsvar, jf. HR-2016-1394-F. Det er et rent objektivi ansvar, og retten til erstatning tilkommer også juridiske personer, i dette tilfellet Transocean Inc. og Transocean Offshore Deepwater Drilling Inc.

Bestemmelsen omfatter alle stadier av saken etter at de tiltalte ble siktet. Hvorvidt det kan tilstås erstatning forut for det tidspunkt vedkommende er siktet, er ikke direkte regulert av bestemmelsen. Lagmannsretten mener imidlertid at retten kan tilkjenne slik erstatning dersom det fremstår som rimelig, noe Økokrim også har lagt til grunn.

Straffeprosessloven § 438 første ledd andre punktum bestemmer:

"Betaling til forsvarer erstattes ikke med et større beløp enn forsvareren ville blitt tilkjent om han var oppnevnt som offentlig forsvarer."

Ordlyden er klar. Bestemmelsen inneholder en øvre begrensning for omfanget av erstatningen. Det er de gjeldende satser for salær til offentlige oppnevnte forsvarere som blir avgjørende. Bestemmelsen, som i realiteten er en videreføring av straffeprosessloven (1887) § 454, har stått uendret siden loven ble vedtatt i 1981 og er ikke nærmere omtalt i forarbeidene. Det er antatt i juridiske teori at har tiltalte hatt større utgifter til salær, dekkes de ikke, jf. Bjerke, Keiserud og Sæther, *Straffeprosessloven Kommentarutgave*, 4. utgave (2011) del II side 1437.

Straffeprosessloven § 444 regulerer blant annet siktedes krav på erstatning for eksempel for tapt arbeidsfortjeneste i anledning av forfølgning som ender med frifinnelse. Det er imidlertid antatt at erstatning for *forsvarerutgifter* i tilknytning til straffesaken reguleres av § 438, jf. Bjerke, Keiserud og Sæther side 1450. Statens sivilrettsforvaltning har også lagt

til grunn at forsvarerutgifter ikke kan tilkjennes etter straffeprosessloven § 444, men kun etter § 438, jf. ESTR-2014-3746. Lagmannsretten finner derfor at det ikke er rettslig grunnlag for eventuelt å kombinere § 438 og § 444 for å få dekket de reelle utgiftene til advokatbistand i anledning forsvaret.

Forsvarerne har anført at EMK artikkel 6 – retten til rettferdig rettergang - gir grunnlag for rett til *full erstatning* for advokatomkostninger, jf. menneskerettsloven § 3, jf. § 2 nr. 1. EMK artikkel 6 lyder i norsk oversettelse:

"1. For å få avgjort sine borgerlige rettigheter og plikter eller en straffesiktelse mot seg, har enhver rett til en rettferdig og offentlig rettergang innen rimelig tid ved en uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov. Dommen skal avsies offentlig, men pressen og offentligheten kan bli utelukket fra hele eller deler av rettsforhandlingene av hensyn til moralen, den offentlige orden eller den nasjonale sikkerhet i et demokratisk samfunn, når hensynet til ungdom eller partenes privatliv krever det, eller i den utstrekning det etter rettens mening er strengt nødvendig under spesielle omstendigheter der offentlighet ville skade rettferdighetens interesser.

2. [...]

3. Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal ha følgende minsterettigheter:

a. [...]

b. å få tilstrekkelig tid og muligheter til å forberede sitt forsvar;

c. å forsvare seg personlig eller med rettslig bistand etter eget valg [...]

[...]."

Forsvarerne har presisert at anførselen ikke går på at salærsatsbegrensningen i straffeprosessloven § 438 *generelt* er i strid med EMK artikkel 6, men at sakens kompleksitet og omfang gjør at begrensningen må settes til side i dette tilfellet. Lagmannsretten kan ikke se at det er rettspraksis hvor salærbegrensningen i § 438 har vært tema, eller at bestemmelsen er vurdert mot EMK artikkel 6. I Oslo tingretts kjennelse av 10. november 2014 i foreliggende sakskompleks kom tingretten imidlertid til at begrensningen i § 438 ikke kan gjelde bistand fra utenlandske advokater i utlandet. Derfor ble Arcade Drilling AS tilkjent full erstatning etter § 438 for salærutgifter til utenlandsk advokat.

Lagmannsretten er enig med tingretten i at tiltalte uavkortet må kunne kreve erstatning for utgifter til utenlandsk advokat, hvis det er tale om bistand i utlandet. Forutsetningen må være at utgiftene er nødvendige for et effektivt forsvar. Norske domstoler kan ikke forplikte en utenlandsk advokat til oppnevning etter straffeprosessloven. Tiltalte kan heller

ikke uten videre forventes å finne advokatbistand i utlandet innenfor den norske offentlige salærats. Er det derimot tale om bistand i Norge, må straffeprosesslovens regler gjelde.

Det sentrale spørsmålet er om det i foreliggende sak er grunnlag for å tolke straffeprosessloven § 438 innskrenkende i medhold av EMK artikkel 6 nr. 1 og nr. 3 bokstav b) og c).

Forsvarerne har anført at det kan ikke være tvilsomt at erstatningsbegrensningen i § 438 må anses som et inngrep i tiltaltes rett til å velge kvalifisert advokatbistand, såfremt man står overfor en sak som etter sin art og/eller konkrete omstendigheter forutsetter særskilt kompetanse som i liten grad er tilgjengelig for tiltalte i ordinære, benefiserte saker. Det er også vist til tiltaltes rett til likestilt posisjon - "equality of arms" (våpenlikhet).

Økokrim har anført at om tiltalte har utgifter til salær utover de benefiserte satser, kan ikke dette kreves dekket av staten etter straffeprosessloven § 438. Prinsippet i EMK artikkel 6 om "equality of arms" tilsier ikke at salær utover den offentlige salærats skal dekkes. Prinsippet gir ikke rettslig grunnlag for å sette til side den klare ordlyden i § 438. Norsk straffeprosessloven går for øvrig videre enn minimumsrettighetene som følger av EMK artikkel 6.

Lagmannsretten bemerker at denne saken har vært usedvanlig omfattende og komplisert, både rettslig og faktisk. Påtalemyndigheten har etterforsket sakskomplekset i samarbeid med skatteetaten siden årsskiftet 2004/2005. Tiltalene dreide seg om skatteunndragelse for flere milliarder kroner. Lagmannsretten har forståelse for at forsvarerarbeidet har vært ytterst krevende, og at det har krevd et team med både straffesaksadvokater med lang erfaring med økokrimsaker og advokater med relevant skatterettslig ekspertise.

Et underliggende prinsipp knyttet til rettferdig rettergang etter EMK artikkel 6 nr. 1 er "equality of arms", det vil si at partene skal ha like muligheter i rettsprosessen. Det innebærer at en part ikke skal stille med handikap i forhold til den annen, slik at sakene kan bli avgjort på en mest mulig objektiv, balansert og innsiktsfull måte, jf. *Høstmælingen, Internasjonale menneskerettigheter*, 2. utgave (2012) side 201. Forsvarerne har i den forbindelse blant annet vist til at i tingretten inngikk to privatpraktiserende advokater i aktoraget, og i ankerunden engasjerte Økokrim to skatteadvokater til å bistå aktor.

Lagmannsretten mener at straffeprosessloven § 438 i denne spesielle saken kan synes å være i dårlig harmoni med de grunnleggende prinsipper i EMK artikkel 6 nr. 1 om rettferdig rettergang ("fair hearing"), jf. "fair trial"-prinsippet i SP artikkel 14 nr. 1, og prinsippet om "equality of arms". Likebehandlingsprinsippet innebærer at en part skal ha mulighet til å presentere sin sak under betingelser som ikke stiller vedkommende dårligere i forhold til motparten, jf. Kjølbro, *Den europeiske menneskerettighets konvensjon – for praktikere*, 3. utgave (2010) side 478. Kjølbro skriver blant annet: "Ved vurderingen af, om

likebehandlingsprincippet er krænket, er det ikke avgjørende, om det er *formelle forskjelle* i partens mulighet for at fremføre deres sag, men derimot om den ene part er utsatt for *reelle ulemper* i forhold til modparten."

I vanlige straffesaker vil den tiltalte uten større vanskeligheter kunne finne en fullgod forsvarer som er villig til å påta seg oppdraget etter den offentlige salærsatsen. Dette forholder seg annerledes i saker som gjelder kompliserte økonomiske eller rettslige spørsmål, eller som av andre årsaker fordrer særlig kvalifisert kompetanse eller erfaring. I slike saker er det ikke gitt at den tiltalte kan finne en tilstrekkelig kompetent forsvarer til en timesats som tilsvarer den offentlige salærsatsen. I Sverige har den Högsta domstolen i dom av 11. mars 2015 uttalt at i slike situasjoner bør en tiltalt som blir frifunnet, være berettiget til full erstatning forutsatt at kostnadene er rimelige.

Lagmannsretten finner imidlertid ikke at det er rettslig grunnlag ut fra EMK og den praksis som foreligger fra menneskerettighetsdomstolen (EMD), å sette til side en så klar ordlyd som straffeprosessloven § 438 har. Som nevnt er bestemmelsen ikke nærmere kommentert i forarbeidene, og det kan selvsagt reises spørsmål om lovgiveren i 1981 tenkte på omfattende og kompliserte saker som Transocean-saken. Reelle hensyn kan derfor tilsi at bestemmelsen i slike saker under henvisning til EMK bør tolkes innskrenkende, jf. også de synspunkter som Högsta domstolen i ovennevnte dom gir uttrykk for. Lagmannsretten mener imidlertid at det bør være en lovgiveroppgave å vurdere, og eventuelt utforme nærmere regler, om man i spesielt omfattende og kompliserte saker skal åpne for å erstatte utgifter til forsvar etter frifinnelse utover den offentlige salærsatsen. Mye kan imidlertid tale for at lovgiver på grunn av likebehandlingsprincippet bør åpne for å kunne tilkjenne erstatning for faktiske salærkostnader i spesielt omfattende og kompliserte saker både faktisk og rettslig, som ender med frifinnelse, men lagmannsretten kan ikke se at man har slik hjemmel i dag.

Konklusjon: De frifunnede får erstatning for salærutgifter til forsvar etter den offentlige salærsats, som pr. 1. januar 2016 utgjør 995 kroner pr. time eks. mva. Det er satsen ved sakens avslutning i 2016 som skal legges til grunn.

3. Generelt om nødvendige utgifter for effektivt forsvar, treforbruk etc.

Lagmannsretten bemerker at det er en umulig oppgave å etterprøve de fremsatte krav i detalj. Saken har som nevnt vært usedvanlig omfattende og komplisert både rettslig og faktisk, og det sier seg selv at antall timer må bli høyt. Det dreier seg om en tidsperiode på vel ti år.

Lagmannsretten kan ikke se at det *generelt* er holdepunkter for å anta at den tidsbruken kravene bygger på, ikke har vært nødvendige for at de tiltalte skulle få et effektivt forsvar. Utgifter til å utarbeide erstatningskravene faller også inn under straffeprosessloven § 438.

Når det gjelder de konkrete innsigelser som Økokrim har hatt til erstatningskravene, vil disse ble behandlet og tatt stilling til under behandlingen av de enkelte tiltaltes erstatningskrav, jf. nedenfor under punkt 4.

4. Nærmere om de enkelte erstatningskravene

4.1 A og B

Lagmannsretten har kommet til at det er grunnlag for å tilkjenne A og B erstatning basert på de fremsatte krav med grunnlag i den offentlige salærsatsen. Som nevnt er det klart at i en sak av denne type, vil tidsbruken bli omfattende. Reise- og oppholdsutgifter for Bs ektefelle kan lagmannsretten imidlertid ikke se faller inn under straffeprosessloven § 438. Skjønnsmessig fastsettes derfor reise- og oppholdsutgifter for B til *55 000 kroner*. Samlet krav for B blir etter dette *3 284 976 kroner*.

A har krevd erstatning for tidsbruken hos Ernst & Young AS. Økokrim har bestridt at det er rettslig grunnlag for å tilkjenne erstatning til Ernst & Young AS for selskapets interne tidsbruk på straffesaken.

Lagmannsretten er enig med Økokrim i at slike utgifter som den klare hovedregel faller utenom det som kan dekkes av § 438. I dette tilfellet må det imidlertid legges til grunn at det arbeidet som er utført internt hos Ernst & Young AS, og som nå kreves erstattet, har vært et ledd i utøvelsen av advokat Erik Keiseruds forsvareroppdrag for A. Det er i den forbindelse ikke krevd erstatning for selskapets administrasjon og ledelse, nasjonalt eller internasjonalt, da dette ikke kan anses som forsvarerbistand. Lagmannsretten finner en viss støtte for dette i Rt. 2012 side 1601. Saken gjaldt rekkevidden av beslagsforbudet i straffeprosessloven § 202 første ledd, jf. § 119. Høyesterett kom til at det avgjørende vil være om det omtvistede materialet var innhentet som ledd i utøvelsen av advokat Erik Keiseruds forsvareroppdrag. Hvis det var tilfellet, gjaldt beslagsforbudet uavhengig av om A hadde innhentet opplysningene fra advokater i Ernst & Young AS, fra andre eksperter i firmaet eller fra medsiktede B. Høyesterett kom til at det var beslagsforbud.

Lagmannsretten mener imidlertid at dette interne arbeidet hos Ernst & Young AS må honoreres etter den offentlige salærsats, 995 kroner, og ikke 1 400 kroner som er krevd. Korrigert beløp basert på 1 692 timer blir derfor *1 683 540 kroner*. Samlet krav for A blir etter dette *8 100 765 kroner*.

4.2 Transocean Inc./ Transocean Offshore Deepwater Drilling Inc.

Et særskilt spørsmål er om arbeid utført av skatterettsadvokater som har bistått Transocean-selskapene i tvister med ligningsmyndighetene, i det alt vesentlige må holdes utenfor erstatningskravet selv om temaene også var relevante i straffesaken.

Lagmannsretten mener at det avgjørende må være hva som anses nødvendig for et effektivt forsvar, jf. straffeprosessloven § 438. I den forbindelse kan det ikke være avgjørende om

skatteadvokatene har bistått i de sivile skattesakene, hvis de rent faktisk også har tatt del i det strafferettslige forsvar. Erstatningskravet må imidlertid begrenses til det arbeid som er utført under klientens *forsvareropdrag*. I denne saken har det utvilsomt vært påkrevd med et forsvarerteam som inkluderte skatterettslig ekspertise.

Forsvarerne har anført at erstatningskravet kun omfatter skatteadvokatenes arbeid som en integrert del av forsvarerteamet, altså bistand i anledning Økokrims straffeforfølgning. Det arbeid som skatteadvokatene har utført i ligningssakene, hvilket er betydelig, er såleledes holdt utenfor. Forsvarerne har opplyst at det i beregningen av skatteadvokatenes bistand i straffesaken har måttet bygge på et visst skjønn, da det ikke har vært mulig å operere med et absolutt skille hva gjelder problemstillinger for sakskomplekset som sådan.

Lagmannsretten mener det er nødvendig og akseptabelt at det til en viss grad er foretatt en fordeling av omkostningene basert på skjønn. For retten er det vanskelig å etterprøve den nærmere fordeling her. Det er imidlertid generelt sett ikke holdepunkter for å anta at den tidsbruken som kravene bygger på, ikke har vært nødvendig for at TINC/TODDI skulle få et adekvat forsvar. I brev av 2. juli 2016 fra forsvarer er det for øvrig fremlagt et omfattende materiale for å dokumentere tidsbruken, utlegg m.m.

Advokatutgifter til de seks advokatfirmaene som har vært engasjert i saken, tilkjennes derfor. Salærkravet utgjør til sammen 59 190 865 kroner, og det er påløpt totalt 18 795 timer. Som det fremgår ovenfor, er lagmannsretten kommet til at den offentlige salærsatsen må legges til grunn også her. Salærkravet utgjør da korrigert til sammen *18 701 025 kroner*.

Økokrim har anført at det er relativt store utgifter til mediehåndtering både før og etter at Økokrim trakk anken, som nå kreves erstattet. Lagmannsretten er enig i at dette ikke uten videre kan anses som nødvendige kostnader for siktedes forsvar. Denne saken er imidlertid spesiell, og de siktede hadde et behov for at forsvarerne også håndterte media, slik at denne kostnaden erstattes.

Transoceanselskapene har også krevet dekket utgifter til reise, opphold og forberedelser som er fakturert selskapene i anledning flere vitnemål for tingretten. Vitnene D og E, begge bosatt i USA, og vitnet F, bosatt i Skottland, møtte frivillig for tingretten etter innkalling fra forsvarerne. Vitnene G og H, begge bosatt i Norge, møtte for tingretten etter vitnestevning fra Økokrim. I var til stede i tingretten samme dag som D avgav sin forklaring, men I ble frafalt som vitne etter at retten hadde reist spørsmål om hans vitneprov var nødvendig. Utgiftene varierer fra 5 239 kroner til 1 696 990 kroner, totalt 2 480 063 kroner.

Når det gjelder utgifter til vitner, har påtalemyndigheten anført at det etter straffeprosessloven § 438 er nødvendige utgifter til siktedes forsvar som kan kreves dekket. I dette ligger utgifter til forsvarer, og til en viss grad privat engasjerte sakkyndige

eller etterforskere. Utgifter som siktede har dekket for de som har vitnet for forsvaret i straffesaken, faller etter påtalemyndighetens syn utenfor bestemmelsens rekkevidde. Dersom retten kommer til at utgiftene skal erstattes siktede, har påtalemyndigheten anført at det er krevet dekket utgifter som langt overstiger det som vitnet ville fått godgjort etter vitnegodtgjørelsesloven, for eksempel flyreiser på 1. klasse og utgifter til forberedelse.

Lagmannsretten bemerker at vitner som møter etter lovlig innkalling, har krav på godtgjørelse i henhold til bestemmelsene i vitnegodtgjørelsesloven, jf. §§ 2 og 5. Det følger av straffeprosessloven § 275 siste ledd andre punktum at utgifter til vitner som møter frivillig, også kan erstattes.

Når det gjelder vitneutgifter som kreves erstattet, totalt *2 480 063 kroner*, blir det etter lagmannsrettens syn spørsmål om utgiftene til vitner helt eller delvis må anses som nødvendige utgifter for et effektivt forsvar i foreliggende sak. Denne saken har som nevnt vært usedvanlig omfattende og komplisert, både rettslig og faktisk. Det er derfor naturlig at det for noen av vitnene har vært nødvendig med betydelige forberedelser som har krevd et omfattende timeforbruk og arbeid. Dette anses påkrevd for at TINC/TODDI skulle kunne få et effektivt forsvar, og utgiftene tilkjennes. Når det særskilt gjelder reiseutgifter på 1. klasse, har lagmannsretten under noen tvil kommet til at dette også erstattes i dette konkrete tilfellet. Det samme gjelder utgiftene til vitnet som møtte, men ble frafalt etter at dommeren hadde tatt opp spørsmålet om det var nødvendig med dette vitneprovet.

Når det gjelder erstatning for utlegg, har forsvarer i brev av 2. juli 2016 nærmere underbygget og søkt å dokumentere de utleggene de enkelte advokatfirmaene har hatt i forbindelse med forsvareroppgjøret. Det har for lagmannsretten ikke vært mulig å ettergå dette i detalj og vurdere hva som har vært nødvendig for et effektivt forsvar, herunder hva som faller inn under det salæransatzen skal dekke, for eksempel kontorhold. For Advokatfirmaet Hjort utgjør utleggene for eksempel nødvendige reiser til klient og oversettelser til klient. For kopieringsutgifter er det innarbeidet praksis at domstolene innenfor salærregelverket erstatter med kr 1 pr. ark. Det har også vært nødvendig med betydelig sakkyndig bistand i anledning regnskapsposten i tiltalen. Totalt utgjør utleggene *9 741 515 kroner*.

Lagmannsretten har under noen tvil kommet til at utleggene dekkes i sin helhet. Det vises igjen til at saken har vært usedvanlig omfattende og komplisert.

Samlet krav utgjør etter dette *30 922 603 kroner*.

4.3 Oppsummering

Det følger av det som fremgår ovenfor, at erstatningskravene tas til følge med den viktige reservasjon at salærutgifter dekkes etter den offentlige salærsats, og ikke i henhold til faktiske påløpte kostander. I tillegg er det foretatt enkelte mindre justeringer i kravene. I slutningen er de totale kravene (avrundet til nærmeste krone) for hver enkelt part angitt eks. mva.

Lagmannsretten legger til grunn at det for partene vil være på det rene hvilke krav staten også skal erstatte med mva. For TINC og TODDI antar retten at de i fellesskap kan tilkjennes beløpet, og at de selv sørger for fordelingen.

De totale kravene, inkludert salær, utlegg, godtgjørelser til vitner, utgjør:

B: 3 284 976 kroner

A: 8 100 765 kroner

Transocean Inc./ Transocean Offshore Deepwater Drilling Inc.: 30 922 603 kroner

Denne kjennelsen er blitt forsinket som følge av at rettens formann fikk brudd i skulderen i slutten av juni og var sykmeldt i rettsferien

SLUTNING:

Det offentlige betaler erstatning

- til B med 3 284 976
– tremillionertohundreogåttifiretusennihundreogsyttiseks – norske kroner (NOK).
- til A med 8 100 765 – åttmillioneretthundretusensyvhundreogsekstifem – norske kroner (NOK).
- til Transocean Inc. og Transocean Offshore Deepwater Drilling Inc. med 30 922 603
– trettimillionernihundreogtyvetotusensekshundreogtre – norske kroner (NOK).

Beløpene forfaller til betaling 2 – to – uker fra kjennelsen er bekjentgjort for partene.

Retten hevet

Per Racin Fosmark
Lagdommer, rettens formann

Dokument i samsvar med undertegnet original
Kristine B. Djupvik, signert elektronisk